

نامهٔ عیلامی نو کشف‌شده از روستای مربعه شهرستان رامهرمز*

حمید رضایی صدر (کارشناس زبان‌های باستانی پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی و گردشگری)
گلفام شریفی (عضو هیئت علمی پژوهشکدهٔ مردم‌شناسی پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی)

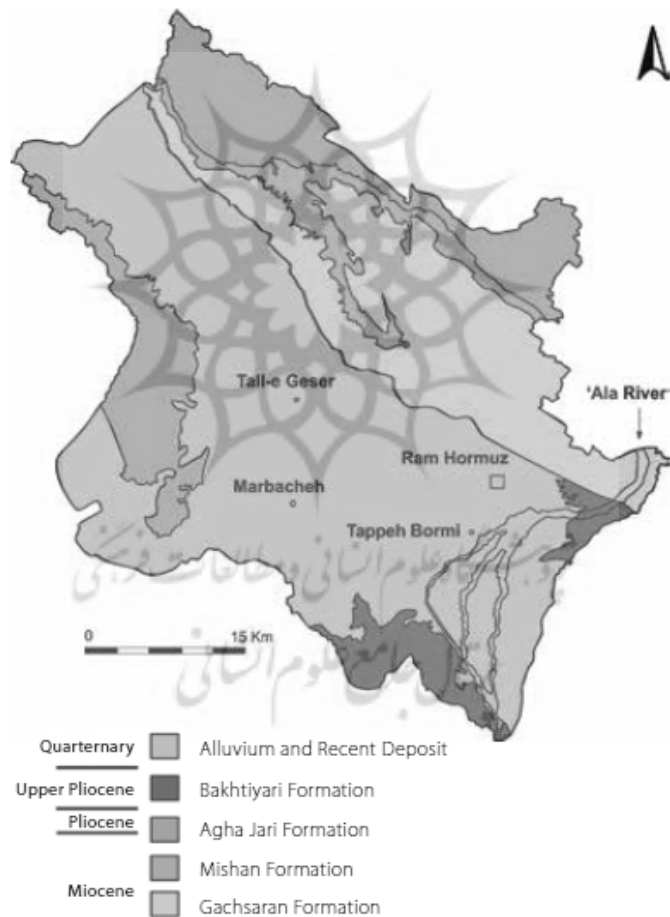
چکیده: در سال ۱۳۸۹ در محدودهٔ تپهٔ تاریخی حسینیه در روستای مربعه از توابع شهرستان رامهرمز به‌طور تصادفی کتیبه‌ای کشف شد. این کتیبه در نه سطر به خط میخی و به زبان عیلامی بر روی تکه‌سفال‌ی جداشده از یک خمره نوشته شده است. تاکنون نوشتن نامه بر روی خمره به خط میخی و به زبان عیلامی گزارش نشده بود. نام‌های آمده در نامه و جای نام ذکرشده تا پیش از کشف این کتیبه ناشناخته بودند.

کلیدواژه‌ها: سفال‌نوشته، خط میخی، عیلامی نو، مربعه، رامهرمز

روستای مربعه در ۱۷ کیلومتری شهر رامهرمز، بر سر راهی که امروزه این شهر را به اهواز وصل می‌کند قرار دارد. در این روستا دو تپهٔ تاریخی شناسایی شده است. تپهٔ گورستان مربعه، تپهٔ بیضی‌شکلی است که ارتفاع آن از سطح دریاهای آزاد ۱۱۲ متر است. دوره‌های فرهنگی شناسایی‌شده بر سطح این تپه عبارتند از شوشان میانی و

* از همکاران گرامی آقای سید محسن حسینی، مسئول وقت واحد پژوهشی میراث فرهنگی استان خوزستان، و آقای سروش، باستان‌شناس و رئیس وقت موزهٔ رامهرمز، برای در اختیار گذاشتن کتیبه سپاسگزاریم.

جدید، آغاز نگارش، سوکل مخها، اشکانی و اسلامی. سطح وسیعی از این تپه در دوره‌های بعد تبدیل به گورستان روستا شده است. به فاصلهٔ چند صد متری تپهٔ گورستان، تپهٔ تاریخی دیگری به نام تپهٔ حسینیه در سوی دیگر روستا قرار دارد. ارتفاع این تپه از سطح دریاها ۱۰۰ متر است. دوره‌های فرهنگی شناسایی شده بر سطح این تپه عبارتند از آغاز نگارش، سوکل مخها و عیلام میانه (علیزاده ۲۰۱۴). وجه تسمیهٔ این تپه به دلیل حسینیه‌ای است که در سال‌های اخیر بر روی تپه ساخته‌اند.

در سال ۱۳۸۹، چوپانی در فاصله حدود چهل متری جبهه جنوب غربی تپه حسینیه تکه‌سفال نقش‌داری را یافت، و آن را به آقای قدرت‌الله محمدیان، دبیر بازنشسته اهل روستا، و برادرش فرهاد محمدیان سپرد. نامبردگان نیز تکه‌سفال را به اداره میراث فرهنگی رامهرمز تحویل دادند. هم‌اکنون این تکه‌سفال در موزه رامهرمز نگهداری می‌شود.

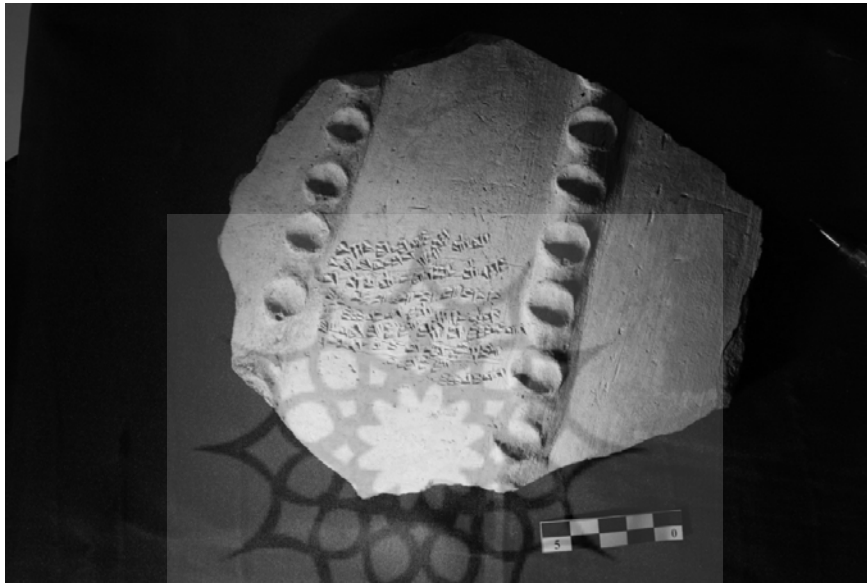

نمای جنوب غربی تپه حسینیه

کتیبه بر روی تکه‌سفالی در ابعاد $16/5 \times 11/5$ با قطری نزدیک به $2/5$ سانتیمتر نوشته شده است. این تکه‌سفال بخشی از یک خمره بوده که اثری از آن به دست نیامده است. اندازه کتیبه $7 \times 5/4$ سانتیمتر است و نه سطر بر روی آن نوشته باقی مانده و قالب نوشتاری آن مانند نامه‌های دوره عیلامی نو است. نوشتن نامه بر روی خمره نامعمول است و مشابهی در تمدن عیلام ندارد. اما در دنیای باستان‌شناسی همیشه می‌توان منتظر اتفاقات غیرمنتظره بود.

نویسنده نامه فردی لینیو (Lalinu) نام است که احتمالاً صاحب‌منصبی عالی‌مقام یا

تاجری ثروتمند بوده که کاتبی به نام هبلیکی (Habaliki) و سفالگری را به خدمت گرفته بود. شناسایی کالای ارسال‌شده به سواله (Suele) ناممکن است، زیرا با ضمیر/ صفت اشارهٔ /e/ به معنی «این» معرفی شده است. به دیگر سخن به نظر می‌رسد که این واژه اشاره به محتوی خمره‌ای دارد که کتیبه بر روی آن نوشته شده است.

حرف نویسی

- ۱) Ha-ba-li-kí tu₄-ru-iš
۲) ^{BE}La-li-nu na-an KI.MIN
۳) ½ QA ^{MEŠ}e^{AS}Su-el-e ul-
۴) lak-kí e-tá-na dub ?-me[!]-me
۵) 2/3 in ti-ri-ia 5 ME mu-ri
۶) ú maz_ε ?-zi ?-man-tá ?un-ka₄ in ti-ri
۷) me-ni ši-ni-man-ka₄ li-i-ša-tá

8) ^{BE}La-man-da

9) ^{BE}in ti-ri

ترجمه

- ۱) به هبلیکی بگو
- ۲) لنینو چنین می‌گوید:
- ۳) یک دوم از «این» در سواله
- ۴) بنا بر این نوشته تحویل گردید:
- ۵) دو سوم همان‌گونه که گفتم ۵۰۰ موری؟
- ۶) آنچه را گفتم تو برای من دریافت می‌کنی،
- ۷) سپس من خواهم آمد. وقتی تحویل داده شد
- ۸) به لمند
- ۹) این را بگو.

یادداشت‌ها:

سه نام ذکرشده در این نامه در ادبیات شوش-عیلامی تا به امروز ناشناخته بودند. سطرهای ۱ و ۲ بیانگر طرح قالبی نامه‌های عیلامی نو است. در سطر ۳ تکواژ e که در پی 1/2QA می‌آید احتمالاً اشاره به جنس محتوی خمره دارد. سواله جای‌نامی ناشناخته است. در سطر ۴ صورت فعلی ul-la-ki، صفت مفعولی ناگذر از فعل ulla- «ترخیص کردن» است. تفسیر دو واژه e-tá-na sah?-pi-me دشوار است. علاوه بر آنکه هر دو واژه تک‌آمد هستند قرائت نشانه sah نیز تردیدآمیز است. زیرا بنابر کتاب هجاهای عیلامی استیو (۱۹۹۲: ۳۱۳) این نشانه با این ارزش آوایی در دوره عیلامی نو و هخامنشی کاربرد نداشته است. از این‌رو، می‌توان نشانه مذکور را بدین‌گونه نیز خواند dub-me-me و آن را «بنا بر کتیبه، بنا بر نوشته» معنی کرد و کل جمله را «تأییدشده بنا بر کتیبه» ترجمه کرد. زیرا ریشه me- می‌تواند به معنی «در پی آمدن» نیز باشد. در سطر ۶ maz-e-zi-man-tá صورت فعلی دوم‌شخص مفرد با میانوند -ma- از فعل mazzi به معنی «گرفتن؛ بریدن؛ برداشتن» است. un-ka می‌تواند صورت دوم‌شخص به‌جای

سوم شخص مفرد باشد. در نتیجه، کل عبارت را می‌توان چنین ترجمه کرد «برای من، تو دریافت می‌کنی آنچه را که گفتم». در سطر ۷ *ši-ni-man-ka₄* صورت اول شخص مفرد از فعل «رفتن؛ عازم شدن؛ آمدن» است و *li-i-šá-tá* گونه‌ای فعل با پسوند *ta* است که بیانگر وقوع فعلی پیش از فعل دیگر است. صورت نخست را می‌توان به «من می‌آیم» و صورت دوم را به «هنگامی که ترخیص شد» ترجمه کرد. کشیدگی /i/ در ریشهٔ فعلی *li-* «دادن» غیرمعمول است. در سطرهای ۸ و ۹، سطر آخر به ظاهر در وجه امری است. در واقع در زبان عیلامی صورت سادهٔ فعل می‌تواند نشانهٔ انشایی یا وجه امری باشد. برای نمونه‌ای دیگر از کاربرد صورت فعلی در وجه انشایی در یک نامهٔ عیلامی نو (نک: والا ۱۹۹۷: ۲۶۰)

منابع

- Alizadeh, A., 2014, *Ancient Settlement Systems and Cultures in the Ram Hormuz Plain, Southwestern Iran*, Chicago.
- Steve, M.-J., 1992, *Syllabaire elamite, histoire et paleographie*, Paris.
- Vallat, F., 1997, "La letter élamite d'Arménie", *ZA* 87, pp. 258- 270.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی